

מי הם התלמידים הרוצים להיות מורים בישראל? תובנות ממבחני PISA

- מחקרים מצביעים על מתאם בין הישגיהם של תלמידים השואפים להיות מורים בבגרותם להישגי כלל התלמידים במדינות במבחנים הבין-לאומיים.
- בישראל מעמד מקצוע ההוראה נמוך בהשוואה בינלאומית, דבר המקשה על משיכת אנשים בעלי כישורים גבוהים למערכת החינוך. השוואה בין-לאומית של הישגי התלמידים השואפים להיות מורים בבגרותם מעלה שבישראל לתלמידים אלו רמת הישגים נמוכה יותר מאשר מרבית מקביליהם במדינות ה-OECD.
- כדי למשוך אנשים איכותיים יותר למערכת החינוך יש לפעול לשיפור תנאי העבודה של עובדי ההוראה ויוקרת מקצוע ההוראה בעיני הציבור.
- בין הצעדים המומלצים: הגברת האוטונומיה הניתנת למורים ולמנהלים, העלאת שכרם של מורות ומורים מתחילים והוספת רכיבי שכר המותנים בהישגים, בהתמחות במקצועות שבמחסור ובהוראה בבתי ספר חלשים, וכן לפעול לשיפור התנאים הפיזיים בעבודת המורים. זאת לצד שינויים במערכת החינוך עצמה, שיאפשרו זיהוי מורות ומורים מצליחים על פי תרומתם ותמרוץ ממוקד בהם.

שיפור הישגי התלמידים הוא אתגר העומד בפני מדינות רבות, וכמה מסמכי מדיניות הדגישו ששיפור איכות המורות והמורים הוא צעד המדיניות הכדאי ביותר לשם השגת מטרה זו. הדברים אמורים הן בראייה בין-לאומית והן בניחות שהותאם לישראל¹. החשיבות של מורות ומורים טובים עלתה שוב לסדר היום לאור מספר מחקרים, אשר מסקנתם העיקרית הייתה כי "מורות ומורים חכמים יותר מייצרים תלמידים חכמים יותר"². כיום גיוס מורות ומורים טובים, בפרט בתחומי ה-STEM (מתמטיקה, תחומי המדעים והטכנולוגיה), הוא אתגר מרכזי העומד בפני מערכות חינוך רבות בעולם³.

העיסוק בשאלה כיצד ניתן לגייס מורות ומורים טובים יותר לא פסח על ישראל, שבה הישגי התלמידים נמוכים בהשוואה למדינות ה-OECD, ו"רמת המיומנות" של המורים ביחס לאוכלוסייה נמוכה בהשוואה ליחס המקביל במדינות ה-OECD⁴. בשנים האחרונות הושלמו מספר רפורמות שנועדו למשוך כוח אדם איכותי למקצוע, ואף על פי כן לא נראה שיפור באינדקס המורים המדידים לאיכות היחסית של המורות והמורים החדשים שנכנסו למערכת⁵.

בתיבה זו אנו בוחנים מי הם הנערים והנערות השואפים להיות מורות ומורים ומה ההישגים שלהם במבדקי PISA בישראל ובמדינות ה-OECD. הרלוונטיות של הניתוח נסמכת על הקשר בין ציפיות התעסוקה של התלמידים לבחירת מקצועם העתידי (להרחבה ראו תיבה 1): רבים מהתלמידים השואפים היום להיות מורים אךן צפויים להיות המורות והמורים של העתיד.

¹ OECD (2018), Effective Teacher Policies: Insights from PISA, PISA, OECD Publishing 28. דוח בנק ישראל לשנת 2017, פרק א' עמ'

² "smarter teachers produce smarter students." E. Hanushek, M. Piopiunik and S. Wiederhold (2014). The value of smarter teachers: International evidence on teacher cognitive skills and student performance (NEBR Working Paper Series). Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research. E. C. Meroni, E. Vera-Toscano and P. Costa (2015). Can low skill teachers make good students? Empirical evidence from PIAAC and PISA. Journal of Policy Modeling, 37(2), 308–323.

³ A. Schleicher (2012). Building a high-quality teaching profession. Lessons from around the world. *Educational Studies* (1), 74–92. A. Schleicher (2012, B). *Preparing teachers and developing school leaders for the 21st century: Lessons from around the world*. OECD Publishing. H. E. Price and K. Weatherby (2018). The global teaching profession: how treating teachers as knowledge workers improves the esteem of the teaching profession. *School Effectiveness and School Improvement*, 29(1), 113–149.

⁴ הישגי התלמידים: OECD (2019), PISA 2018 Results (Volume I): What Students Know and Can Do, PISA, OECD Publishing. רמת המיומנות של המורים – נערכה השוואה של המיומנות על בסיס סקר PIAAC 2015 הן ברמה החינוכית והן בחלוקת הציפון החינוכי של המורים ביחס לציפון באוכלוסייה, כלומר המורים בישראל מגיעים מחתך מיומנות נמוך יותר ביחס למדינות השוואה: דוח בנק ישראל 2018, פרק ו', אירורים ו-13 א' ו-113 ב' עמ' 161.

⁵ דוח בנק ישראל לשנת 2018, פרק ו', אירורים ו-14 עמ' 162. הלמ"ס 2019, רקע אקדמאי וטרום אקדמאי בקרב עובדי הוראה 27.08.19.

הניתוח מתבסס על ניתוח התשובות לשאלה "באיזו עבודה היית רוצה לעבוד בגיל 30?", שחזרה במספר סבבים של מבדקי PISA. שאלה זו הייתה כר פורה למספר מחקרים אשר ניסו לבחון את הגורמים לשונות במספר וברמת ההישגים של התלמידים השואפים לעסוק בעתיד בהוראה בין המדינות שהשתתפו במבחני PISA, בהינתן השונות במאפיינים של מקצוע ההוראה בין המדינות השונות – השכר, שעות העבודה, הערכת המקצוע בציבור⁶ ומאפיינים שונים של הפרט (המגדר, הרקע הסוציו-אקונומי והגירה)⁷.

תיבה 1: עד כמה השאיפה של בני 15 מתואמת עם בחירת המקצוע העתידי

מאמרים רבים עסקו בשאלה עד כמה השאיפות של תלמידים לגבי בחירת מקצועם העתידי, בפרט בהקשר של הוראה, יש בהן כדי לנבא את תעסוקתם כבוגרים. בחלק מהמחקרים נמצא כי לציפיות יש השפעה חזקה על התחלת הכשרה להוראה⁸, וכי צעירים מחליטים על בחירה במקצוע ההוראה במהלך הלימודים בחטיבת הביניים ולפני סיום לימודיהם בבית הספר⁹. מספר מחקרים שהתבססו על סקרי אורך מצאו קשר בין השאיפות של הפרט לקריירה בהיותו נער לבחירת הקריירה בפועל. לפי מחקרים אלה השאיפות לגבי רמת העיסוק (אקדמי או מקצועי) והמקצוע מיטיבות להסביר את בחירת המקצוע העתידי יותר מאשר משתנים סוציו-אקונומיים אחרים של הפרט¹⁰. נתוני PISA על ציפיות התעסוקה של התלמידים שימשו למגוון רחב של מחקרים הן בהקשר של מקצוע ההוראה והן בהקשר של התאמת ציפיות התעסוקה של בני נוער לעולם התעסוקה העתידי¹¹.

בדוח של ה-OECD (2018) הוצגו שני ניתוחים נוספים התומכים בבחינת ציפיותיהם המקצועיות של תלמידים בני ה-15 ביחס למקצוע ההוראה. בשאלון למורים ב-PISA 62% מהמורות והמורים הצעירים ציינו שבחרו במקצוע ההוראה עוד במהלך לימודים בתיכון, אך השונות בין המדינות גבוהה (42%–84%)¹². ניתוח נוסף שהוצג בדוח מראה שהפער בציון בין תלמידים המעוניינים להיות מורות ומורים לתלמידים המעוניינים לעסוק במקצוע אחר שבו דרישות השכלה דומות שלילי וגדול יותר במדינות שבהן ההישגים במבחני PISA נמוכים וחיובי במדינות שבהן ההישגים גבוהים¹³.

⁶ השכר חושב שכר הסטטוטורי לאחר 15 שנה בהשוואה לתוצר לנפש; שעות העבודה חושבו על פי סך השעות שמורה נדרש ללמד באותה המדינה; יוקרת המקצוע נמדדה באמצעות תשובות מסקר TALIS, שבו מורים השיבו לשאלה כמה מקצוע ההוראה נתפס כמוערך במדינה שלהם ושימוש בתוצאות של Global Teacher Status index.

⁷ H. Park and S. Y. Byun (2015). Why some countries attract more high-ability young students to teaching: Cross-national comparisons of students' expectation of becoming a teacher. *Comparative education review*, 59(3), 523–549. OECD (2018, B). "Who aspires to a career in teaching?", in Effective Teacher Policies: Insights from PISA, OECD Publishing, Paris. S. W. Han, F. Borgonovi and S. Guerriero (2018). What motivates high school students to want to be teachers: The role of salary, working conditions, and societal evaluations about occupations in a comparative perspective. *American Educational Research Journal*, 55(1), 3–39. S. Y. Tang, P. M. Wong, A. K. Wong and M. M. Cheng (2018). What attracts young people to become teachers? A comparative study of pre-service student teachers' motivation to become teachers in Hong Kong and Macau. *Asia Pacific Education Review*, 19(3), 433–444.

⁸ M. Aksu, C. E. Demir, A. Daloglu, S. Yildirim and E. Kiraz (2010). Who are the future teachers in Turkey? Characteristics of entering student teachers. *International Journal of Educational Development*, 30(1), 91–101. P. W. Richardson and H. M. Watt (2005). 'I've decided to become a teacher': Influences on career change. *Teaching and teacher education*, 21(5), 475–489.

⁹ בחלק ניכר מהמדינות מערכת החינוך הפורמלית נגמרת בגיל 15, ואז על התלמידים לבחור בין מסלול מקצועי למסלול אקדמי. J. Lee, S. Clery and J. Presley (2001). *Path to teaching*, Illinois Education Research Council, Southern Illinois University.

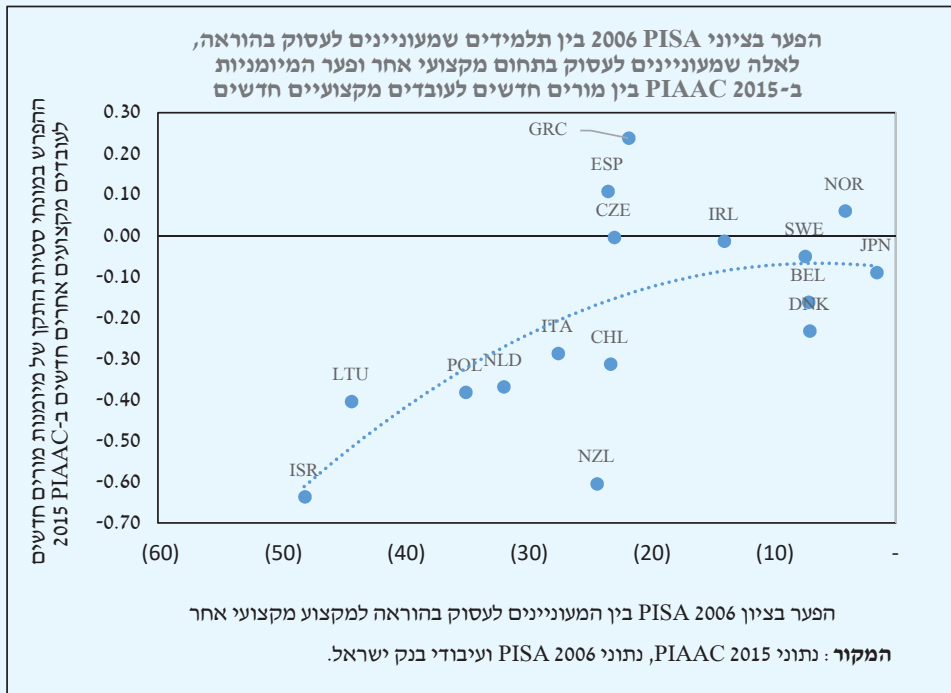
¹⁰ J. S. Ashby and I. Schoon (2010). Career success: The role of teenage career aspirations, ambition value and gender in predicting adult social status and earnings. *Journal of Vocational Behavior*, 77(3), 350–360. Schoon, I., & Parsons, S. (2002). Teenage aspirations for future careers and occupational outcomes. *Journal of Vocational Behavior*, 60(2), 262–288.

¹¹ A. Mann, V. Denis and A. Schleicher (2020). Dream jobs?: teenagers' career aspirations and the future of work.

¹² שאלוני המורים מועברים רק בחלק מהמדינות ולא הועברו בישראל, ובגלל השונות הגדולה בין המדינות והשוני במעבר בין הלימודים לשוק העבודה בישראל, נתונים אלו לא בהכרח משקפים את המצב בישראל.

¹³ OECD (2018). *Effective teacher policies: insights from PISA*. OECD Publishing. Fieger 1.3.

באיור ניתן לראות את המתאם בין פער ההישגים במבחן PISA 2006 בין תלמידים שהיו מעוניינים לעסוק בהוראה לתלמידים שהיו מעוניינים לעסוק ב"מקצוע מקצועי" אחר הדורש השכלה אקדמית¹⁴, לבין פער המיומנויות שנמדד באוכלוסייה של עובדים צעירים העוסקת באותם מקצועות ב-PIAAC 2015. הפרש הזמן בין מועדי המבחנים מאפשר לבחון בקירוב את אותה קבוצת אוכלוסייה במדינות שלקחו חלק בשני המבחנים ולראות אם אכן יש קשר בין הפערים שנמדדו ב-PISA לפערי המיומנויות שנמדדו בשוק העבודה. תוצאות הבדיקה הצביעו על מתאם גבוה (0.6) בין פער ההישגים במתמטיקה בגיל 15 לפער במיומנות בפתרון בעיות בין מורים לעוסקים במקצועות אלה בקרב עובדים צעירים בעלי ניסיון מקצועי של עד 5 שנים.

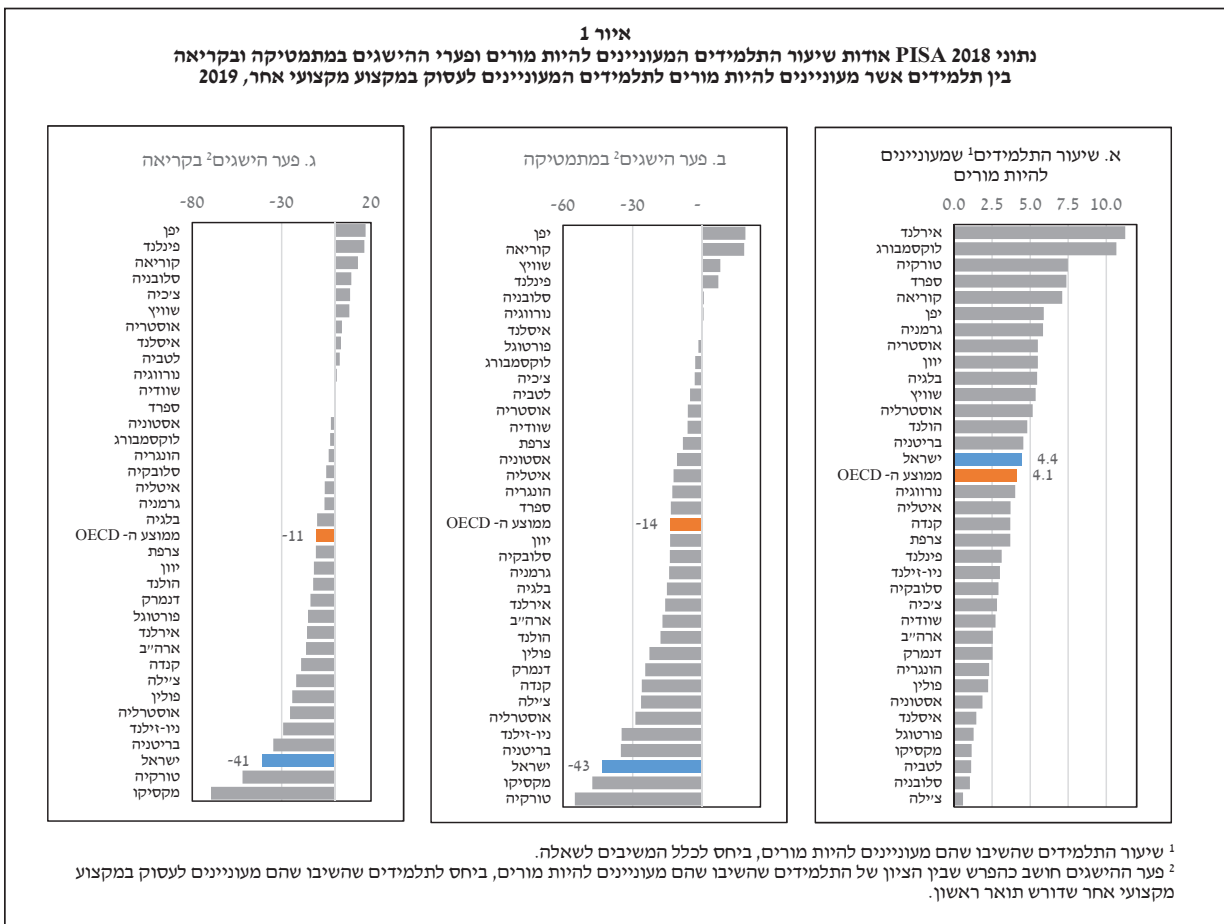
השוואה הבין-לאומית מתייחסת לשני מדדים עיקריים: 1. מדד למספר המועמדים – שיעור התלמידים המעוניינים להיות מורות ומורים מבין התלמידים שהשיבו על השאלה¹⁵. 2. מדד לאיכות המועמדים – פער ההישגים במבדקי PISA בין תלמידים המעוניינים לעסוק בהוראה לבין תלמידים המעוניינים לעסוק ב"מקצוע מקצועי" אחר¹⁶. שימוש במדד זה לאיכות המועמדים מנטרל את פערי הרמות בין המדינות ומציג את תמונת רמת ההישגים היחסית של התלמידים המעוניינים לעסוק בהוראה בכל מדינה. מסקנות המחקרים הצביעו על מתאם בין השכר היחסי למספר התלמידים השואפים להיות מורות ומורים אך לא בהכרח בין השכר לאיכות המועמדים. ובחלק מהמחקרים נתקבל מתאם חיובי

¹⁴ מקצועות הנכללים בסיווג המקצועי הם: מקצועות מדעיים והנדסיים, מקצועות הרפואה, עסקים, משפטים ו-ICT.
¹⁵ בלוח 4.6 ב-OECD 2018B מפורט היקף ההשבה על השאלה בסבבים השונים ובמדינות השונות. בשנת 2006 ישראל בלטה בשיעור מענה נמוך לשאלה, ובשנים 2015 ו-2018 שיעור המענה בישראל היה גבוה מהמוצע במדינות ה-OECD.
¹⁶ במקצועות בעלי סף כניסה של תואר אקדמי פירוט המקצועות הוא על פי הסיווג של עובד מקצועי ב-ISCO 08 לגבי נתוני 2015 ו-2018 ו-ISCO 88 לגבי נתוני 2006.

בין מעמד המורות והמורים ותנאי העבודה הניתנים לעובדי ההוראה (שעות עבודה, אוטונומיה מקצועית וכו') לבין משיכת תלמידים חזקים למקצוע ההוראה¹⁷.

השוואה של מדדים אלו בין ישראל למדינות ה-OECD¹⁸ עשויה לספק תובנות על מעמד מקצוע ההוראה בישראל ועל המגמות בו בתקופה הנבחנת, אשר במהלכה הופעלו בישראל רפורמות "אופק חדש" ו"עוז לתמורה" שנועדו לשפר את האטרקטיביות של מקצוע ההוראה ולמשוך אליו אנשים איכותיים¹⁹.

איור 1-א' מראה שיעור התלמידים המעוניינים לעסוק בהוראה בישראל דומה לשיעורם במדינות ה-OECD (פער לא מובהק), אך הדינמיקה על פני הזמן שונה. בשנת 2006 שיעור התלמידים שהיו מעוניינים להיות מורות ומורים במדינות ה-OECD היה גבוה מאשר בישראל (5.5% לעומת 4.2%, מובהק) ומאז הוא הולך ויורד, בעוד שבשראל לא חל שינוי משמעותי לאורך התקופה. ייתכן שהרפורמות במערכת החינוך, אשר, בין היתר, העלו את השכר החדשי של המורים, תרמו ליציבות בשיעור התלמידים המעוניינים להיות מורים (עלייה של 0.2%, לא מובהקת) בניגוד למגמת הירידה במדינות ה-OECD (1.4%, מובהק). בחינה של השוני המגדרי מעלה שבדומה ל-OECD בישראל יותר

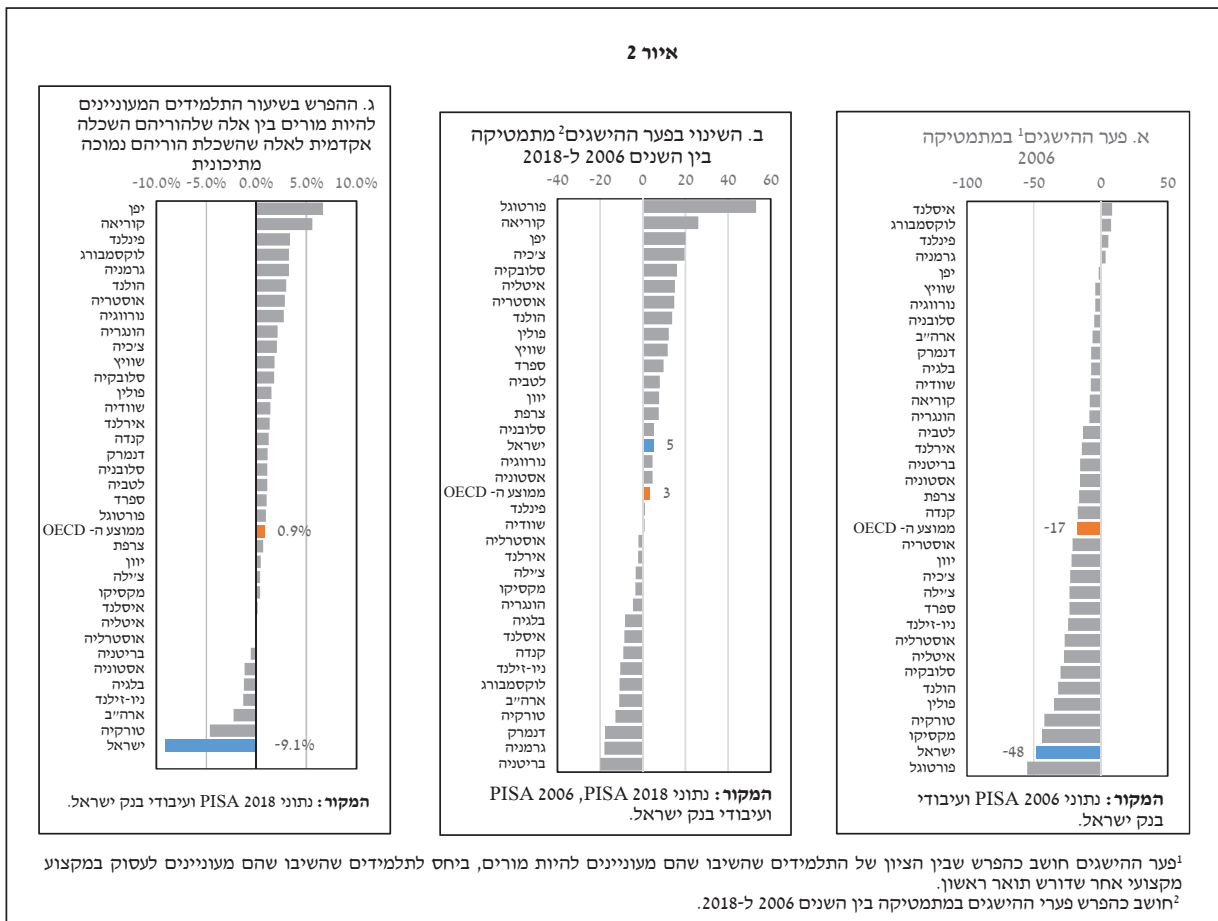
¹⁷ תלמידים חזקים הוגדרו כתלמידים בשליש העליון של ההישגים באותה מדינה. תלמידים אלו הושפעו יותר מהתפיסה הציבורית של המקצוע ומשעות העבודה. תיאור גרפי של הקשרים ניתן לראות ב-OECD (2018,B) Figure 4.7 על בסיס מדגם של מדינות ה-OECD הן בעניין מספר המועמדים והן בעניין ההישגים במתמטיקה.

¹⁸ כיון שאנחנו מעוניינים לבחון את התפתחות הנתונים על פני זמן, ההשוואות הן ביחס ל-35 מדינות ה-OECD שלקחו חלק בשלושת סבבי הבחינה גם אם בחלק מהתקופה הנקובה לא היו חברות ב-OECD.

¹⁹ משיכת אנשים איכותיים יותר למקצוע ההוראה יכולה לבוא הן מקרב סטודנטים מוכשרים יותר למוסדות להכשרה והן על ידי משיכת אנשים מבוגרים יותר במסלולים של הסבות מקצועיות.

בנות מעוניינות להיות מורות מאשר בנים המעוניינים להיות מורים (6.7% בקרב תלמידות לעומת כ- 3.0% בקרב התלמידים) אך בשתי קבוצות המגדר השיעור בישראל גבוה יותר מאשר בממוצע של מדינות ה-OECD (5.8% בקרב תלמידות ו 2.7% בקרב תלמידים).

בחינה של פער ההישגים בכלל תחומי הדעת (קריאה, מתמטיקה ומדעים) בין התלמידים המעוניינים להיות מורות ומורים לבין המעוניינים בעיסוקים "מקצועיים אחרים" העלתה כי הוא מן הגבוהים במדינות ה-OECD (אירוס-1 ו-1-ג'), זאת בשלוש נקודות הזמן שנבדקו. באיור 2-ב' ניתן לראות את ההפרש בפערים בין שנת 2006 לשנת 2018. במהלך התקופה פער ההישגים בישראל אמנם הצטמצם מעט, אך לא בשיעור ששינה את הדירוג הנמוך שלה. בחינה של מאפייני הרקע של התלמידים המעוניינים להיות מורות ומורים מעלה שבישראל הם מגיעים ממעמד חברתי כלכלי נמוך יותר ממקביליהם ב-OECD (מובהק). באיור 2-ג' מוצג ההפרש בשיעור התלמידים המעוניינים להיות מורים בין אלה שלהוריהם השכלה אקדמית לאלה שהשכלת הוריהם נמוכה מתיכונית. השוואה זו מאפשרת לבדוק בעיני אילו תלמידים מקצוע ההוראה נתפס כאטרקטיבי יותר. מהאיור עולה כי במרבית מדינות ה-OECD מקצוע ההוראה נתפס כאטרקטיבי יותר בקרב תלמידים להורים בעלי השכלה אקדמית (4.2% לעומת 3.3% פער מובהק) ואילו בישראל מקצוע ההוראה נתפס כאטרקטיבי יותר בקרב תלמידים להורים בעלי השכלה נמוכה מתיכונית (12.4% לעומת 3.3% בקרב בעלי השכלה אקדמית, פער מובהק).

בחינה נוספת בדקה את השפעת מאפייני הרקע של התלמיד על רצונו להיות מורה בגיל 30 בעזרת מודל הסתברותי (Logit) שנאמד לגבי כל אחת ממדינות ה-OECD²⁰. נמצא שבישראל הרצון של תלמיד להיות מורה בגיל 30 מושפע מהמעמד הסוציו-אקונומי שלו יותר מאשר במרבית מדינות ה-OECD: בישראל עלייה ברמה הסוציו-אקונומית מפחיתה משמעותית את הסיכוי שתלמיד ירצה להיות מורה, ואילו במרבית מדינות ה-OECD לא נמצאה השפעה של משתנה זה. תוצאה זו נותרה בעינה בשלוש נקודות הזמן שבחנו.

הסבר אפשרי לשונות הגדולה בין ישראל למדינות ה-OECD במעמד הסוציו-אקונומי של הרוצים להיות מורות ומורים הוא השונות בין קבוצות האוכלוסייה בישראל מבחינת היחס למקצוע ההוראה. אמידת המודל ההסתברותי על נתוני ישראל בלבד בתוספת משתנה דמי לתלמידי הזרמים הממלכתי-דתי, הממלכתי-ערבי והחרדי העלתה שההסתברות של תלמידים בזרמים אלו לרצות להיות מורים גדולה באופן מובהק משל תלמידים בזרם הממלכתי עברי.

בלוח 1 ניתן לראות את שיעור התלמידים המעוניינים להיות מורות ומורים בשני זרמי החינוך הגדולים (הממלכתי עברי והממלכתי ערבי). שיעור המורות והמורים מתוך האוכלוסייה בגילי העבודה עומד בישראל על כ-21%²¹. מהלוח עולה שמרבית התלמידים המעוניינים להיות מורות ומורים בישראל מגיעים מזרם החינוך הממלכתי ערבי (42% מאלו שהשיבו כי הם מעוניינים להיות מורים, הרבה מעל לשיעורם באוכלוסיית המחקר – כ-23%). בזרם חינוך זה יש כבר היום עודף היצע של מורים (כ-10,000 מורות ומורים מוסמכים שאינם מועסקים, ולא עוד אלא שבכל שנה מספר המוכשרים החדשים עולה על מספר הנקלטים), מצב המביא לסיכויי תעסוקה נמוכים. לעומת זאת בחינוך הממלכתי עברי רק כ-1% מהתלמידים מעוניינים להיות מורות ומורים (כ-10% מאלו שהשיבו כי הם מעוניינים להיות מורים, בעוד ששיעורם באוכלוסיית המחקר הוא כ-50%).

לוח 1
שיעור התלמידים המעוניינים להיות מורים לפי זרמי החינוך השונים על פני זמן

זרם חינוך	2006	2015	2018
ממלכתי עברי	0.90%	1.00%	0.90%
ממלכתי ערבי	9.00%	10.90%	8.70%
סה"כ ישראל	4.20%	4.90%	4.40%

שוני מובהק מסומן במספרים מודגשים. לא נכללו בנייתוח תלמידי החינוך הממלכתי דתי והחינוך החרדי עקב מספר תצפיות קטן ושונות גדולה בשיעור המשיבים בין התקופות.

לאחר שסקרנו את המאפיינים של התלמידים המעוניינים להיות מורות ומורים בישראל ננסה לקשר בין הממצאים לתמורות שחלו במקצוע ההוראה בישראל ולמחקרים קודמים בנושא. העדר שיפור האיכות היחסית של התלמידים המעוניינים להיות מורות ומורים (איור 2-ב'), למרות יישום הרפורמות, עולה בקנה אחד עם ממצאים של מחקרים קודמים (Han et al, 2018), אשר הראו שעלייה בשכר היחסי משפיעה בעיקר על הרצון של תלמידים חלשים להיכנס למקצוע, בעוד שתלמידים חזקים מושפעים בעיקר מיוקרת המקצוע ומתנאי ההעסקה²². הרפורמות העיקריות בישראל העלו את השכר החודשי של עובדי ההוראה, אך הגדילו את מספר שעות העבודה, כך שהשכר השעתי של המורות והמורים כמעט לא השתנה. השוואת השכר של מורות ומורים ביחס לזה של כלל בוגרי תואר ראשון בין ישראל למדינות ה-OECD

²⁰ מודל הרגרסיה הוא שחזור המודל של לוח 4.8 מ-"Effective Teacher Policies: Insights from PISA" לגבי השנים 2006, 2015 ו-2018. המשתנים שנכללו הם: המין, הגירה, שפת אם השונה משפת המבחן, מדד סוציו-אקונומי, הציון במתמטיקה, הציון בקריאה, האם אחד ההורים מורה והממוצע הסוציו-אקונומי של בית הספר.

²¹ מספר עובדי ההוראה לפי פיקוח: למ"ס השנתון הסטטיסטי 2019, לוח 4.33;

²² תלמידים חזקים הוגדרו כתלמידים בשליש העליון של ההישגים באותה מדינה, ותלמידים חלשים הוגדרו כתלמידים בשליש התחתון של ההישגים באותה המדינה.

מעלה שגם לאחר יישום הרפורמות, השכר בישראל נמוך יותר מאשר במדינות ההשוואה (איור 3-א')²³. לפי מחקר של האנושק ואחרים (Hanushek et al, 2014) במדינות שבהן שכר המורות והמורים גבוה ביחס לזה של בוגרי תואר ראשון אחרים כישורי המורות והמורים גבוהים יותר וכן גם הישגי התלמידים במבחני PISA. גורם נוסף הנמצא כמתואם עם משיכה של מועמדים טובים למקצוע ההוראה הוא השכר ההתחלתי²⁴. באיור 3-ב' ניתן לראות השוואה של השכר ההתחלתי למשרה מלאה ביחס לשכר ההתחלתי הממוצע במדינה ואת הדירוג הנמוך של ישראל באינדיקטור זה. המקום הנמוך של ישראל אינו משתנה גם כשהשוואה נסבה על שכר האקדמאים בגילים 25–35: בישראל שכר המורות והמורים הוא כ-68% מזה של קבוצת ההשוואה, ואילו הממוצע ביתר המדינות הוא כ-87%²⁵. נוסף על כך בישראל כ-60% מהמורות והמורים המתחילים מועסקים במשרה חלקית, לעומת כ-25% מהמורות והמורים המתחילים ב-30 מדינות ה-OECD שלקחו חלק ב-TALIS 2018 – פער שצפוי להגדיל את הפרש השכר בין המורים החדשים בישראל²⁶.

סיבה נוספת שנמצא בספרות כגורם משיכה של אנשים איכותיים למקצוע ההוראה הינה היא מעמד המורה כפי שזה נתפס בעיני הציבור. בישראל מעמד מקצוע ההוראה נמוך, עדות לכך ניתן למצוא בסקר ה-Global Teacher Status index, סקר בין-לאומי רחב היקף המתחקה אחר מעמד מקצוע ההוראה ב-35 מדינות. בשנת 2018 מקומה של ישראל על פי סקר זה היה אחד לפני האחרון, לאחר שבסקר של 2013 היא דורגה במקום האחרון²⁷. תוצאות דומות התקבלו גם בסקר שבהן את אטרקטיביות המקצוע בישראל ביחס לשורה של מקצועות²⁸.

אחד ההסברים למעמד הנמוך של מקצוע ההוראה בישראל הוא הביקוש הגדול למורות ומורים לצד שכרם היחסי הנמוך. רמתו הנמוכה של השכר בפועל מושפעת גם מן השיעור הגבוה של מורים במשרה חלקית לעומת שיעורי המשרה הממוצעים ב-OECD²⁹. המחסור במורות ומורים מביא להורדת תנאי הקבלה ולגיוס כוח אדם פחות איכותי, ובכך שוחק את מעמד המורה, דבר שעלול להוביל להיזון חוזר שלילי ולפגיעה ארוכת טווח במעמד המורה. לפי דוח מבקר המדינה (2019) המחסור במורות ומורים נמשך זה קרוב לעשור, ובחלק משלבי החינוך מתקיים, לדברי המבקר, "קשר רופף" בין הכשרת המורה למקצוע שהוא מלמד³⁰. חיזוק לממצאים אלו ניתן למצוא גם בנתוני PISA 2018, המראים שבישראל שיעור המורות והמורים הלא מוסמכים גבוה יותר מאשר מרבית מדינות ה-OECD³¹.

הממצאים שהוצגו בתיבה זאת ממחישים את הצורך במשיכת אנשים איכותיים למקצוע ההוראה. המלצות מסוג זה קיבלו ביטוי במספר ועדות ציבוריות אשר עסקו במערכת החינוך בישראל (ועדת גורי, 1960; ועדת עצינוני,

²³ השוואה של השכר הסטטוטורי למורה בעל 15 שנות ותק במשרה מלאה לשכר הממוצע של עובדים בעלי השכלה אקדמית. Education at a Glance 2019, Indicator D3, Table D3.2b

²⁴ **מקינזי (2007)**. "על הגורמים להצלחתן של מערכות החינוך הטובות בעולם", פרסומי הד חינוך תרגם מאנגלית י' פרקש.

²⁵ השוואה זו נערכה בשילוב עם נתוני PIAAC 2015 לגבי 19 מדינות OECD, אשר כללו את נתוני השכר, עיבודי בנק ישראל.

²⁶ המקור: נתוני פרט של TALIS 2018 בעיבוד בנק ישראל. חלקיות משרה חלקית היא העסקה בפחות מ-90% משרה. עקב מספר תצפיות נמוך של מורים שהחלו באותה שנה לעבוד בהוראה בישראל, מורה מתחיל הוגדר כמורה שהוותק שלו בהוראה עד שנה.

²⁷ הסקר נערך בקרב 1,000 משיבים וכלל שאלות בנושאים רבים; ביניהם: הערכת המקצוע בעיני הציבור, מהם שכר המורים ושעות העבודה שלהם להערכת אנשים, מה השכר הראוי למורים בעיני הציבור, האם הציבור סומך על המורים כגורם המונע, כמה הורים יעודדו את ילדיהם להיות מורים, הערכת התלמידים למורים ועוד. בעזרת שיטה של PCA התשובות השונות שוקללו למדד אחד, שאמור לייצג את אטרקטיביות מקצוע ההוראה בהשוואה בין-לאומית.

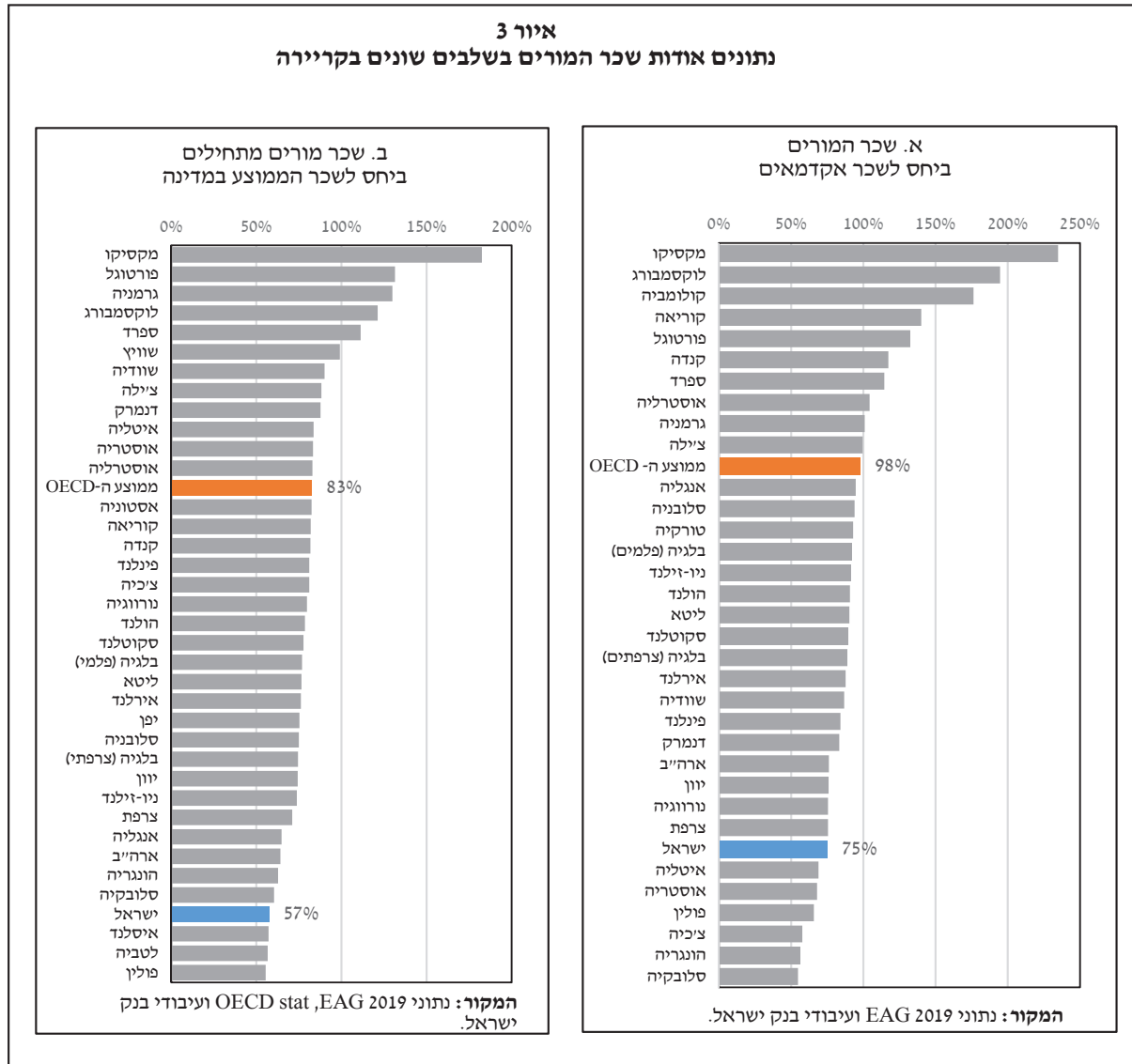
²⁸ **י' גילת, וני' וונגרוביץ (2018)**. מעמד המורה בחברה הישראלית של היום. דפים, 68, 11-27.

²⁹ לפי נתוני TALIS 2018 כ-70% מהמורים בישראל מועסקים במשרה מלאה לעומת כ-84% ב-30 מדינות ה-OECD שלקחו חלק בסקר, הפער בשיעורי המשרה צפוי להוביל להטיה כלפי מעלה בנתון של ישראל. פערי המשרה מובילים גם להטיה של הנתון של "השכר בפועל" המפורסם על ידי ה-OECD כיוון שזה מחושב רק על בסיס מורים במשרה מלאה, דבר המוביל להטיה עקב המתאם הגבוה בין שיעורי המשרה והוותק בישראל, כאשר בישראל הוותק הממוצע של מורה במשרה מלאה הוא 17.15 לעומת כ-15.4 במדינות ה-OECD.

³⁰ **מבקר המדינה (2019)**. דוח שנתי 96, משרד החינוך, כוח אדם בהוראה – תכנון, הכשרה והשמה.

³¹ **OECD (2019)**. PISA (2018). Results (Volume II): Where All Students Can Succeed, PISA, OECD Publishing, Paris. Table II.B1.5.3 Fully certified teachers, by school characteristics

1979; ועדת דוברת, 2005), במסמכי מדיניות רבים של חוקרים מובילים בתחום החינוך³², ולאחרונה גם בדוח מיוחד של חטיבת המחקר בבנק ישראל שעסק בפיריון במשק³³. דוח הפיריון כלל שורה של המלצות מעשיות לשיפור איכות ההוראה, ובתוכן המלצות להגברת האוטונומיה הניתנת למורים ולמנהלים, להעלאת שכרם של מורות ומורים מתחילים ולהוספת רכיבי שכר המותנים בהישגים, בהתמחות במקצועות שבמחסור ובהוראה בבתי ספר חלשים, וכן לשיפור התנאים הפיזיים בעבודת המורות והמורים. זאת לצד שינויים במערכת החינוך עצמה, שיאפשרו זיהוי מורות ומורים מצליחים על פי תרומתם ותמרוץ הממוקד בהם.

³² "חיפוש גורלי: החברה בישראל מחפשת מורים טובים", אסופת מאמרים בעריכת דרורה כפיר, מכון מופ"ת 2011. מ' בן-פרץ (2009). נייר עמדה בנושא: מעמד המורה: כיוונים חדשים, אוניברסיטת חיפה. נ' בלס (2009). שיפור האטרקטיביות של מקצוע ההוראה, סקירה מוזמנת לחומר רקע לעבודת צוות המומחים "מי ילמד כשחסרים מורים".

³³ דוח מיוחד של חטיבת המחקר: העלאת רמת החיים בישראל באמצעות הגדלת פיריון העבודה, אוגוסט 2019.